

وضع موجود تولید محصول‌های باغبانی در ایران: یک بررسی اسنادی

۲- سبزی‌ها، گل‌ها، گیاهان زینتی و گیاهان دارویی^۱

مرتضی خوشخوی^۲، حسن صالحی، مجید عزیزی، مصطفی مبلی، کورش وحدتی،

وازگین گریگوریان، عنایت‌اله تفضلی و مریم حقیقی^۳

چکیده

ایران در بسیاری از محصول‌های کشاورزی صادراتی مانند گوجه فرنگی و زعفران جزء کشورهای پیشرو تولیدکننده در دنیا به‌شمار می‌رود. به دلیل ارزآوری و درآمد زیاد، کارآیی بالای مصرف آب، امکان صادرات و افزایش تقاضا، در سال‌های اخیر تولید محصول‌های باغبانی به ویژه کشت‌های گلخانه‌ای در کشور، روز به روز در حال افزایش بوده است و در آینده امکان توسعه و تولید پایدار آن‌ها وجود دارد. از سوی دیگر، امروزه توجه به سبزی‌ها به دلیل دارا بودن ترکیب‌هایی مانند ویتامین‌ها، مواد معدنی و آنتی‌اکسیدان‌ها، به گل و گیاهان زینتی به خاطر زیبا شناختی و آرامش‌دهی به روان انسان‌ها و به داروهای گیاهی به دلیل پایین بودن یا نداشتن عارضه‌های جانبی، روز افزون است. با بهره‌گیری از آخرین آمارهای منتشر شده در وزارت جهاد کشاورزی و دیگر نهادها، آمارهای مربوط به سبزی‌ها، گل‌ها و گیاهان زینتی و گیاهان دارویی در سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۶ بررسی شدند. از سبزی‌ها، سیب‌زمینی، پیاز، گوجه‌فرنگی و محصول‌های جالیزی، از گل‌ها و گیاهان زینتی گل‌های بریدنی، گل‌های گلدانی، درختان و درختچه‌ها و گیاهان فصلی و نشایی و از گیاهان دارویی گل محمدی و زعفران برگزیده شدند. در این مقاله، پس از ارائه آمارها، به واکاوی دشواری‌های وضعیت موجود در هر زیربخش پرداخته می‌شود و سرانجام مهم‌ترین دشواری‌های پیش روی این محصول‌ها بررسی و راهکارهایی پیشنهاد می‌شوند.

واژه‌های کلیدی: سبزی‌ها، گل‌ها، گیاهان زینتی، گیاهان دارویی.

۱- تاریخ دریافت: ۹۹/۶/۲۶

تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۱/۲۰

بخشی از طرح "بررسی وضع موجود تولیدهای زراعی، باغی و دامی و منابع طبیعی به روش مطالعات اسنادی" گروه علوم کشاورزی فرهنگستان علوم.

۲- نویسنده مسئول، پست الکترونیک: mkhoshkhui@yahoo.com

۳- اعضای شاخه علوم باغبانی فرهنگستان علوم جمهوری اسلامی ایران و به ترتیب: استادان دانشگاه شیراز، دانشگاه شیراز، دانشگاه فردوسی مشهد، دانشگاه صنعتی اصفهان، دانشگاه تهران، دانشگاه تبریز، دانشگاه شیراز و دانشیار دانشگاه صنعتی اصفهان.

مقدمه

بر پایه آمارنامه وزارت جهاد کشاورزی (۸) سطح کل زیر کشت در ایران ۱۴,۶۳۶,۰۰۰ هکتار است. سطح کشت آبی کشور ۸,۵۷۸,۳۷۱ هکتار است که از این مقدار ۲۸۷,۰۰۰ هکتار زیر کشت محصول‌های باغبانی است و از محصول‌های باغبانی کشور ۳٪ (حدود ۹ هزار هکتار) زیر کشت محصول‌های گلخانه‌ای (خیار، گوجه‌فرنگی، فلفل و بادمجان) است. سطح زیر کشت محصول‌های جالیزی نیز حدود ۳۳,۰۰۰ هکتار گزارش شده است. در کشت‌های گلخانه‌ای، سطح کشت خیار ۸/۷۲٪، گوجه فرنگی ۸/۱٪، انواع فلفل ۵٪، بادمجان ۲/۶٪، سایر سبزی‌ها ۴/۵٪، توت فرنگی ۵/۲٪، گیاهان دارویی ۰/۷٪ و بقیه زیرکشت دیگر محصول‌های باغبانی است. آمارهای وزارت جهاد کشاورزی نشان می‌دهند که منطقه‌های دارای هوای معتدل مانند تهران، اصفهان و جنوب کرمان (جیرفت و کهنوج) سطح زیادی زیرکشت گلخانه‌ای دارند، اما در منطقه‌های سرد مانند آذربایجان، چهارمحال و بختیاری و کهگیلویه و بویراحمد به دلیل هزینه زیاد سوخت و سرمازدگی، سطح کشت گلخانه‌ای اندک است (۸).

سبزی‌ها به دلیل دارا بودن ترکیب‌های مختلف از ویتامین‌ها، مواد معدنی، فیبر، رنگیزه‌ها، آنتی‌اکسیدان‌ها، ترکیب‌های فنولی و مانند این‌ها، نقش مهمی در سلامت جامعه دارند و استفاده از سبزی‌ها در رژیم غذایی روزانه، توصیه شده است. فیبر موجود در سبزی‌ها که تنها در مواد غذایی گیاهی یافت می‌شود سودمندی‌های بسیاری دارد (۲۰). بر پایه پژوهش‌ها، گل و گیاهان زینتی جدای از اهمیت زیباشناختی نقش مهمی در سلامت جسمی و روانی انسان‌ها دارند، بزهکاری را کم می‌کنند، بازده کاری را در محیط کار افزایش می‌دهند و در محیط زندگی موجب آرامش روح و روان می‌گردند (۱۱). از دیدگاه اقتصادی، صنعت تولید گل و گیاهان زینتی به یکی از سودآورترین صنایع تبدیل شده است، به طوری که سالانه میلیاردها دلار سود نصیب کشورهای عمده تولیدکننده گل‌ها و گیاهان زینتی می‌کند. این صنعت همچنین نقش چشمگیری در توسعه اشتغال به ویژه در میان دانش‌آموختگان این بخش دارد و در صورت استفاده از فناوری‌های نوین در این بخش، اشتغال توسعه بیشتر و پایداری خواهد یافت (۱۳). با توجه به ویژگی‌های جغرافیایی و اقلیمی کشور، تولید گل و گیاه زمینه کاری مناسب برای ارزآوری و ایجاد اشتغال پایدار ایجاد می‌کند. نکته پراهمیت این است که ایران در کنار کشورهای پرمصرف گل و گیاه قرار دارد. همسایه‌های شمالی و جنوبی ایران از خریداران بسیار خوب و بازارهای مناسبی برای گل‌های زینتی هستند (۱۶).

گل‌ها و گیاهان زینتی در چهار گروه گل بریدنی، گیاهگلدانی، درخت و درختچه، و گیاهان فصلی (بستر ساز) و نشایی دسته‌بندی می‌شوند. گل‌ها و گیاهان زینتی در فضای آزاد و گلخانه کشت می‌شوند. استان‌های تهران، مرکزی، مازندران و خوزستان عمده‌ترین تولیدکنندگان این فراورده‌ها در کشور به شمار می‌روند (۲). حدود ۷۰۰۰ هکتار زمین برای کاشت گل‌های زینتی در کشور اختصاص داده شده است که از این مقدار، حدود ۲۵۰۰ هکتار برای گل‌های گلخانه‌ای استفاده می‌شود (۸). بر پایه آمارهای وزارت جهاد کشاورزی (۸)، در حدود ۷۰۰۰ هکتار زمین زیر کشت گل و گیاهان زینتی کشور، سالانه ۳,۴۵۹,۸۷۲,۴۷۵ انواع گل تولید می‌شود که از این تعداد ۲,۵۶۱,۹۷۵,۱۴۰ گل بریدنی، ۱۲۰,۳۳۴,۳۱۲ گل گلدانی، ۴۱۶,۲۶۴,۳۱۰ گیاهان بستر ساز و نشاء و ۳۶۱,۲۹۸,۷۱۳ درخت و درختچه است. هم اکنون بیشترین تعداد گل کشور در استان‌های تهران، مرکزی (محل‌ات و خمین)، مازندران، خوزستان (دزفول)، اصفهان، شیراز، چهارمحال بختیاری و گیلان تولید می‌شود (۱). بزرگترین مشتری‌های ایران برای خرید شاخه‌های گل از کشورهای عراق، آذربایجان، اوکراین، مولداوی، بلاروس، گرجستان، ارمنستان، تاجیکستان، قرقیزستان، ازبکستان، ترکمنستان، قزاقستان و

روسیه هستند. بیشترین گل‌هایی که از ایران صادر می‌شوند در برگیرنده گل‌ایول، ورد (رز)، میخک، داوودی، مریم، آنتوریوم، لاله، نرگس، سوسن، مارگریت، پرندۀ بهشتی، ژربرا و آلسترومریا هستند (۱۱، ۱۲، ۱۴، ۱۵).

پژوهش‌ها نشان داده‌اند که بیش از ۲۳۰۰ گونه از گیاهان ایران دارای خاصیت دارویی، عطری، ادویه‌ای و آرایشی-بهداشتی هستند. افزون بر این، ۱۷۲۸ گونه از این گیاهان بومی ایران‌اند و ظرفیتی انحصاری در کشور محسوب می‌شوند (۱۰). توجه روز افزون به گیاهان دارویی در سال‌های اخیر بیشتر به دلیل کم بودن یا نداشتن عرضه‌های جانبی داروهای شیمیایی و تمایل مردم به استفاده هرچه بیشتر از محصول‌های طبیعی برای حفظ سلامت خویش بوده است. همچنین، دشواری‌های سیستم دارویی نوین مانند هزینه‌های زیاد، استفاده از منابع برگشت‌ناپذیر مانند منابع فسیلی، آلودگی محیط توسط صنایع دارویی و ناتوانی بشر برای ساخت برخی از مواد دارویی که به‌طور طبیعی در گیاهان وجود دارد، موجب توجه هرچه بیشتر مردم به گیاهان دارویی گردیده است. مصرف رو به افزایش داروهای گیاهی تنها اختصاص به کشورهای درحال‌گسترش ندارد، در کشورهای پیشرفته نیز این نوع داروها مصرف می‌شود. بر پایه گزارش سازمان بهداشت جهانی، امروزه بیش از ۸۰٪ از مردم جهان، برای درمان بیماری‌ها از داروهای گیاهی استفاده می‌کنند. به‌تقریب یک چهارم داروهای تهیه شده دنیا دارای منشأ گیاهی هستند که یا به‌طور مستقیم از گیاهان عصاره‌گیری شده‌اند یا بر پایه ترکیب گیاهی ساخته شده‌اند. برای نمونه، از جمعیت کشورهای مختلف، مجارستان ۱۰۰٪، چین ۷۰٪، کانادا ۷۰٪، هند ۶۵٪، فرانسه ۴۹٪، استرالیا ۴۸٪ و آمریکا ۴۲٪ از داروهای گیاهی برای درمان‌های آغازین بیماری‌ها استفاده می‌کنند (۱۹). حمایت سازمان بهداشت جهانی نیز از مصرف فراورده‌های طبیعی به‌نوبه خود موجب رونق قابل توجه تولید و تجارت این گروه از گیاهان در جهان شده است (۱۰). تعیین دقیق سطح زیر کشت گیاهان دارویی در ایران کار ساده‌ای نیست علت این موضوع نبود منبع مطمئن درباره ارائه آمار واقعی و نبود دسته‌بندی دقیق گیاهان دارویی و جداسازی آن‌ها از محصول‌های دیگر است. بررسی منابع رسمی کشور مانند آمارنامه وزارت کشاورزی نشانگر افزایش سطح زیر کشت گیاهان دارویی در سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۶ بوده است. بر اساس این آمارنامه، سطح کشت کل گیاهان دارویی در کشور در سال ۱۳۹۲ برابر با ۴۱۶۰۵ هکتار بوده که این مقدار در سال ۱۳۹۵ با افزایش حدود ۱۰۰۰۰ هکتار به ۵۱۷۹۹ هکتار رسیده است (۴، ۷).

در این مقاله، به واکاوی وضع موجود و دشواری‌های پیش روی سبزی‌ها، گل و گیاهان زینتی و گیاهان دارویی پرداخته می‌شود و سرانجام راهکارها ارائه می‌گردند.

مواد و روش‌ها

داده‌های مورد استفاده در بررسی وضع موجود تولیدهای باغبانی به روش مطالعه اسنادی از آمارنامه‌های وزارت جهاد کشاورزی (۳ تا ۸)، آمارهای سازمان خواربار و کشاورزی جهان (۲۱، ۲۲)، آمارهای سازمان گمرک جمهوری اسلامی ایران (۹)، انجمن گل و گیاهان زینتی ایران (۱) و کتاب‌ها، مقاله‌های علمی-پژوهشی و گزارش‌های پژوهشی داخلی و خارجی (۲، ۲۳، ۲۴) است که در چارچوب بررسی‌های مورد نیاز برای این پژوهش از آن‌ها بهره‌گیری شده است.

نتایج

اول - سبزی‌ها

سبزی‌ها در ایران هم در هوای آزاد و هم در گلخانه کشت می‌شوند و مهمترین آن‌ها سیب‌زمینی، پیاز، گوجه فرنگی، خیار و دیگر محصولات‌های جالبیزی هستند که در جدول‌های ۱ تا ۵ مقدار تولید و تولید در واحد سطح این محصولات‌ها در سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۶ بر پایه آمارنامه‌های وزارت جهاد کشاورزی (۳ تا ۸) نشان داده شده‌اند.

جدول ۱- سطح زیرکشت و مقدار تولید سیب زمینی در ایران در سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۶.

سال	سطح زیر کشت (هکتار)	مقدار تولید (تن)	تولید در واحد سطح (تن در هکتار)
۱۳۹۱ تا ۱۳۹۲	۱۵۸۵۶۴	۴۵۹۷۶۳۱	۲۸/۹۹
۱۳۹۲ تا ۱۳۹۳	۱۵۹۰۷۹	۴۹۸۸۶۵۵	۳۱/۳۶
۱۳۹۳ تا ۱۳۹۴	۱۶۰۲۱۷	۵۱۴۰۶۲۳	۳۲/۰۸
۱۳۹۴ تا ۱۳۹۵	۱۵۹۰۶۱	۴۹۹۵۳۲۷	۳۱/۴۰
۱۳۹۵ تا ۱۳۹۶	۱۴۶۵۳۸	۵۰۱۹۲۷۱	۳۴/۲۵

جدول ۲- سطح زیرکشت و مقدار تولید پیاز در ایران در سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۶.

سال	سطح زیر کشت (هکتار)	مقدار تولید (تن)	تولید در واحد سطح (تن در هکتار)
۱۳۹۱ تا ۱۳۹۲	۵۵۴۱۵	۲۰۵۰۰۰۰	۳۶/۹۹
۱۳۹۲ تا ۱۳۹۳	۵۵۰۸۲	۲۰۶۵۵۰۳	۳۷/۵۰
۱۳۹۳ تا ۱۳۹۴	۶۳۶۸۵	۲۴۲۶۰۵۰	۳۸/۰۹
۱۳۹۴ تا ۱۳۹۵	۶۲۲۹۷	۲۴۰۰۵۸۵	۳۸/۵۳
۱۳۹۵ تا ۱۳۹۶	۵۳۸۷۸	۲۳۰۴۸۷۷	۴۲/۷۸

جدول ۳- سطح زیرکشت و مقدار تولید گوجه فرنگی در ایران در سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۶.

سال	سطح زیر کشت (هکتار)	مقدار تولید (تن)	تولید در واحد سطح (تن در هکتار)
۱۳۹۱ تا ۱۳۹۲	۱۵۰۸۳۸	۵۶۴۹۹۹۹	۳۷/۴۶
۱۳۹۲ تا ۱۳۹۳	۱۵۸۲۲۳	۶۲۴۳۹۹۲	۳۹/۴۶
۱۳۹۳ تا ۱۳۹۴	۱۵۱۹۴۶	۶۰۱۳۱۴۲	۳۹/۵۷
۱۳۹۴ تا ۱۳۹۵	۱۴۹۲۳۵	۵۸۲۸۵۵۷	۳۹/۰۶
۱۳۹۵ تا ۱۳۹۶	۱۲۵۷۱۶	۵۳۵۱۲۹۴	۴۲/۵۷

وضع موجود تولید محصول‌های باغبانی در ایران: یک بررسی اسنادی ۲- سبزی‌ها، گل‌ها و گیاهان زینتی و گیاهان دارویی

جدول ۴ - سطح زیرکشت و مقدار تولید خیار در ایران در سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۶.

سال	سطح زیر کشت (هکتار)	مقدار تولید (تن)	تولید در واحد سطح (تن در هکتار)
۱۳۹۱ تا ۱۳۹۲	۹۱۷۰۹	۱۷۷۶۹۲۳	۱۹/۳۷
۱۳۹۲ تا ۱۳۹۳	۶۷۷۵۱	۱۵۶۱۲۷۸	۲۳/۰۴
۱۳۹۳ تا ۱۳۹۴	۶۶۴۸۰	۱۵۷۸۲۰۱	۲۳/۷۴
۱۳۹۴ تا ۱۳۹۵	۷۲۴۴۵	۱۶۸۱۷۸۴	۲۳/۲۱
۱۳۹۵ تا ۱۳۹۶	۶۲۹۷۴	۱۴۹۵۰۱۹	۲۳/۷۴

جدول ۵- سطح زیرکشت و مقدار تولید محصول‌های جالیزی در ایران در سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۶.

سال	سطح زیر کشت (هکتار)	مقدار تولید (تن)	تولید در واحد سطح (تن در هکتار)
۱۳۹۱ تا ۱۳۹۲	۳۵۲۲۷۵	۸۸۷۲۲۹۳	۲۵/۱۸
۱۳۹۲ تا ۱۳۹۳	۳۴۶۲۴۲	۹۲۵۹۵۸۸	۲۶/۷۴
۱۳۹۳ تا ۱۳۹۴	۳۰۵۰۱۵	۷۶۰۷۲۹۰	۲۴/۹۴
۱۳۹۴ تا ۱۳۹۵	۳۲۵۷۵۹	۸۰۴۸۰۳۴	۲۴/۷۰
۱۳۹۵ تا ۱۳۹۶	۲۹۶۴۴۴	۸۰۳۱۰۰۵	۲۷/۰۹

دوم- گل‌ها و گیاهان زینتی

در سال ۱۳۹۶ کل سطح زیرکشت گل و گیاهان زینتی ۶۹۷۹/۳۶ هکتار بوده است که دربرگیرنده ۴۵۰۹/۶۶ هکتار فضای باز و ۲۴۶۹/۷ هکتار مساحت کل گلخانه است. مقدار تولید گل بریدنی از سال ۱۳۹۵ به سال ۱۳۹۶، ۲/۲٪ افزایش نشان می‌دهد، در حالی که تولید گل‌گلدانی در سال ۱۳۹۶ نسبت به سال ۱۳۹۵، ۵۳/۶٪ کاهش داشته است. تولید درخت و درختچه در سال ۱۳۹۶ به نسبت سال ۱۳۹۵، ۲۵/۸٪ رشد داشته است. تولید گیاهان فصلی و نشایی از سال ۱۳۹۶ به نسبت سال ۱۳۹۵ کاهش داشته است. بر پایه آمار وزارت جهاد کشاورزی (۳ تا ۸)، در جدول ۶ آمار سطح زیر کشت، تولید گل‌های بریدنی، درخت و درختچه و گیاهان فصلی و نشایی برای سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۶ آورده شده‌اند.

خوشخوی و همکاران

جدول ۶- سطح زیرکشت و تولید گل و گیاهان زینتی در ایران در سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۶.

سال	کل سطح زیرکشت (هکتار)	تولید گل بریدنی (تعداد)	تولید گل گلدانی (گلدان)	تولید درخت و درختچه (اصله)	تولید گیاهان بستر ساز و نشا (بوته)
۱۳۹۱	۵۱۳۵	۱۵۲۶۱۴۹۹۳۳	۴۳۳۹۶۴۴۳	۱۶۶۵۳۵۲۴۲	۲۶۸۸۸۲۳۷۰
۱۳۹۲	۵۷۳۴	۲۰۶۴۵۹۸۲۴۹	۸۲۵۷۹۵۴۷	۲۱۰۱۱۹۱۷۳	۲۸۸۲۶۷۱۹۳
۱۳۹۳	۶۱۹۳	۲۴۵۲۰۲۶۴۱۵	۱۱۶۴۱۰۹۷۹	۴۰۷۲۱۴۸۲۸	۴۴۹۸۷۳۷۷۳
۱۳۹۴	۶۳۲۹	۲۳۲۷۶۰۳۸۴۷	۱۱۱۷۲۴۰۰۰	۲۵۷۰۸۵۰۹۲	۶۱۲۸۶۵۲۱۴
۱۳۹۵	۶۵۸۶	۲۵۰۶۱۰۹۴۶۰	۲۵۹۱۹۵۰۰۰	۲۸۷۱۵۸۳۹۸	۴۵۵۲۷۸۸۸۸
۱۳۹۶	۶۹۷۹	۲۵۶۱۹۷۵۱۴۰	۱۲۰۳۳۴۳۱۲	۳۶۱۲۹۸۷۱۳	۴۱۶۲۶۴۳۱۰

بر پایه آمار وزارت جهادکشاورزی (۳ تا ۸)، مساحت گلخانه‌های گل و گیاهان زینتی برای سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۶ در جدول ۷ آورده شده است.

جدول ۷- مساحت تولیدهای گلخانه‌ای گل و گیاهان زینتی در ایران در سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۶.

سال	مساحت گلخانه (هکتار)	مساحت گلخانه گل بریدنی (هکتار)	مساحت گلخانه گیاهان درون‌خانه‌ای (آپارتمانی) (هکتار)
۱۳۹۱	۲۰۴۱	-	-
۱۳۹۲	۲۱۸۷	-	-
۱۳۹۳	۲۲۲۲	۱۷۲۲	۵۰۰
۱۳۹۴	۲۲۶۵	۱۷۴۲	۵۲۳
۱۳۹۵	۲۳۹۲	۱۹۰۱	۴۹۱
۱۳۹۶	۲۴۶۹	۱۹۹۹	۴۷۰

سوم- گیاهان دارویی

بررسی منابع رسمی کشور مانند آمارنامه وزارت جهادکشاورزی نشانگر افزایش سطح زیر کشت گیاهان دارویی در سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۶ است (۳ تا ۸). سطح زیرکشت و مقدار تولید گیاهان دارویی و همچنین گل محمدی و زعفران که مهم‌ترین محصولات این زیربخش در ایران هستند، در سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۶ در جدول‌های ۸ تا ۱۰ آورده شده‌اند.

وضع موجود تولید محصول‌های باغبانی در ایران: یک بررسی اسنادی ۲- سبزی‌ها، گل‌ها و گیاهان زینتی و گیاهان دارویی

جدول ۸ - سطح زیرکشت و مقدار تولید گیاهان دارویی در ایران در سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۶.

سال	سطح زیر کشت (هکتار)	مقدار تولید (تن)	تولید در واحد سطح (تن در هکتار)
۱۳۹۱	۳۹۹۶۰	۱۳۲۴۱۸	۳/۳۱
۱۳۹۲	۴۱۶۰۵	۱۲۵۳۹۹	۳/۰۱
۱۳۹۳	۳۹۴۲۶	۱۰۰۳۶۳	۲/۵۴
۱۳۹۴	۴۴۸۶۲	۱۴۰۴۹۲	۳/۱۳
۱۳۹۵	۵۱۸۵۹	۱۵۷۵۷۵	۳/۰۴
۱۳۹۶	۶۰۶۹۱	۲۰۴۲۵۶	۳/۶۵

جدول ۹ - سطح زیرکشت و مقدار تولید گل محمدی در ایران در سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۶.

سال	سطح زیر کشت (هکتار)	مقدار تولید (تن)	تولید در واحد سطح (تن هکتار)
۱۳۹۱	۱۳۱۹۸	۲۳۶۹۵	۱/۷۹
۱۳۹۲	۱۲۵۶۹	۲۴۳۷۸	۱/۹۴
۱۳۹۳	۱۵۱۸۸	۲۷۰۴۱	۱/۷۸
۱۳۹۴	۱۶۵۰۶	۳۲۷۶۰	۱/۹۸
۱۳۹۵	۱۸۱۳۰	۳۵۱۹۳	۱/۹۴
۱۳۹۶	۲۰۶۸۴	۳۲۲۰۸	۱/۵۶

جدول ۱۰ - سطح زیرکشت و مقدار تولید زعفران در ایران در سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۶.

سال	سطح زیر کشت (هکتار)	مقدار تولید (کیلوگرم)	تولید در واحد سطح (کیلوگرم در هکتار)
۱۳۹۱	۷۸۸۰۰	۲۶۲۰۰۰	۳/۳۲
۱۳۹۲	۸۰۱۸۴	۲۹۷۰۰۰	۳/۷۰
۱۳۹۳	۸۶۶۴۱	۲۸۱۰۰۰	۳/۲۴
۱۳۹۴	۹۵۱۲۶	۳۵۲۰۰۰	۳/۷۰
۱۳۹۵	۱۰۵۲۶۹	۳۳۶۰۰۰	۳/۱۹
۱۳۹۶	۱۰۸۰۸۶	۳۷۶۰۰۰	۳/۴۸

بحث

ایران از نظر تولید ۲۲ محصول باغبانی در جایگاه هفتم جهان قرار دارد. بخش باغبانی کشور از فرصت‌های زیادی برخوردار است که با تکیه بر آن‌ها امکان دستیابی اقتصادی پایدار و غیروابسته به نفت وجود دارد. ایران در تولید محصول‌های کشاورزی به ویژه مواردی مانند زعفران، فراورده‌های جالیزی (خیار، هندوانه و خربزه)، گوجه فرنگی، سیب زمینی، رازیانه، بادمجان و پیاز برتری نسبی دارد و این محصول‌ها درآمدهای صادراتی مناسبی را برای ایران نوید می‌دهند. وجود تنوع ژنتیکی زیاد، گوناگونی محصول‌ها، شرایط اقلیمی گوناگون، سابقه کاشت موفق، تمایل زیاد کشاورزان برای تولید محصول‌های باغبانی، زمین‌های مستعد، نیروی انسانی متخصص و کارآزموده و کیفیت خوب محصول تولیدی از جمله مهم‌ترین فرصت‌ها در بخش باغبانی کشور هستند. این بخش با چالش‌هایی نیز روبه‌رو است که می‌توان به مواردی مانند کم‌آبی، ضعف مدیریت، توسعه شهرنشینی و کاهش زمین‌های مستعد کشاورزی، تأثیر تحریم‌ها در بخش کشاورزی، کمبود منابع و تسهیلات، سنتی بودن کشاورزی و سیستم آبیاری، نبود حمایت لازم از کشاورزان و کمبود اعطای اعتبارهای لازم به این بخش اشاره کرد.

اول - سبزی‌ها

به طور کلی، در سال زراعی ۹۶-۱۳۹۵، حدود ۵۱۷ هزار هکتار معادل ۴/۷۱٪ از سطح برداشت محصول‌های زراعی کشور به گروه سبزی‌ها اختصاص داشته است. سطح کشت سیب‌زمینی ۲۸/۳٪، پیاز ۱۰/۴٪، گوجه‌فرنگی ۲۴/۳٪ و دیگر سبزی‌ها حدود ۳۷٪ از کل سطح برداشت سبزی‌ها بوده اند. حدود نیمی (۵۳/۱٪) از سطح برداشت این گروه مربوط به ۸ استان خوزستان (۱۰/۷٪)، هرمزگان (۷/۲٪)، فارس (۶/۹٪)، جنوب استان کرمان و مازندران (هریک ۶/۴٪)، همدان (۵/۸٪)، اصفهان (۵/۲٪) و اردبیل (۴/۵٪) است. در زمینه سطح برداشت محصول‌های جالیزی، هندوانه با ۴۰/۱٪، خربزه با ۲۵/۵٪ و خیار با ۲۱/۲٪ رتبه‌های اول تا سوم را دارند و دیگر محصول‌های جالیزی در جمع حدود ۱۳/۲٪ از سطح برداشت این گروه محصول‌ها را دارند (۸). از نظر کشت گلخانه‌ای نیز استان‌های تهران با ۳۵/۴٪، یزد با ۲۳/۱٪، جنوب استان کرمان با ۱۷/۴٪ و اصفهان با ۸/۳٪ در رتبه‌های اول تا چهارم تولیدکنندگان خیار گلخانه‌ای کشور قرار دارند (۸). سبزی‌ها، با اینکه نقش مهمی در تأمین نیاز غذایی انسان دارند، به دلیل آبدار بودن فسادپذیر هستند و در مرحله‌های درجه‌بندی، بسته‌بندی و ترابری و در دوره پس‌برداشت بخش عمده‌ای از آن‌ها (بین ۵٪ تا ۵۰٪) از بین می‌روند. مقدار تلفات سبزی‌ها حتی گاهی تا ۸۰٪ نیز گزارش شده است. در کشورهای دارای کشاورزی پیشرفته، در زمینه فناوری پس‌از برداشت پیشرفت‌های قابل توجهی صورت گرفته است. این پیشرفت‌ها نه تنها دورریز این گروه از محصول‌ها را به کمینه می‌رسانند، بلکه کیفیت آن‌ها را نیز حفظ می‌کنند. بخش عمده‌ای از این دورریز را می‌توان با اجرای راهکارهای درست در دوره پیش‌برداشت در کشتزار حذف کرد. مدیریت تغذیه گیاهان، کنترل آفت و بیماری‌های گیاهی در دوره پیش‌برداشت، فناوری درست برداشت، تیمارهای غیرشیمیایی و استفاده از ترکیب‌های طبیعی برای کنترل دورریز، پیش‌سرمادهی، سیستم‌های بسته‌بندی جدید، انبارداری و سرانجام ترابری مناسب راهکارهای موجود هستند که تا حد قابل توجهی این دورریز را به کمینه می‌رسانند. از دیگر دشواری‌ها آبیاری سبزی‌ها با پساب فاضلاب است. سبزیکاران به نیاز بازار و سلیقه مصرف‌کنندگان از نظر عطر و طعم رقم تولیدی توجه ندارند و نیز تولیدکنندگان به شرایط اقلیمی و سازگاری محصول مورد نظر به آن شرایط، برای برداشت بیشینه محصول توجه نمی‌کنند یا به مصرف آب محصول‌هایی مانند هندوانه که موجب خروج آب مجازی می‌شود، اهمیت نمی‌دهند. از سوی دیگر، گسترش سطح زیرکشت گلخانه در

دنیا به دلیل سودمندی‌های گلخانه‌ها مانند کاهش مصرف آب و مقدار تولید زیاد در واحد سطح، خیلی سریع بوده است. در ایران هم سطح زیرکشت گلخانه‌ای سبزی‌ها به سرعت افزایش یافته و پیش‌بینی می‌شود این روند در آینده هم ادامه یابد که دلیل آن افزون بر استقبال مصرف‌کنندگان، کیفیت خوب محصول، امکان صادرکردن آن به کشورهای همسایه است. در این راستا نیز دشواری‌هایی وجود دارند مانند: وابسته بودن تولید بسیاری از سبزی‌های گلخانه‌ای از جمله خیار به خارج از کشور (از نظر بذری)، استاندارد نبودن درصد قابل توجهی از گلخانه‌ها از نظر سازه، مجهز نبودن آن‌ها به وسایل کنترل‌کننده شرایط محیطی، نیاز به سرمایه‌گذاری زیاد برای احداث گلخانه‌های نوین، مدیریت نامناسب در برخی از گلخانه‌ها و وجود رطوبت نسبی زیاد و دمای مطلوب برای آفت‌ها و بیماری‌ها که به‌گسترش بیشتر آن‌ها می‌انجامد. دشواری پراهمیت‌تر، آلوده بودن محصول به سم‌های آفت‌کش و علف‌کش و زیاد بودن پسماند سم و نیترات در محصول‌های تولیدی است که سلامت جامعه را به خطر می‌اندازد.

دوم- گل‌ها و گیاهان زینتی

بررسی‌ها نشان می‌دهند ایران از نظر سطح زیرکشت گیاهان زینتی در فضای باز و گلخانه وضعیت خوبی دارد، اما به دلیل زیاد بودن بهای گل و گیاه در ایران و همچنین نبود امکان گسترده برای صادرات، صنعت گل نتوانسته نقش مؤثری در درآمدزایی و ارزآوری برای کشور داشته باشد. درحالی که ایران هفدهمین کشور تولیدکننده گل و گیاه جهان است، رتبه صد و هفتم بازارهای صادراتی را دارد (۱۲). بر اساس آخرین آمار، حدود ۱۰۰۰۰ تولیدکننده گل و گیاه زینتی در ایران با حدود ۴۵۰۰ هکتار تولید در فضای باز و ۲۵۰۰ هکتار در شرایط کنترل‌شده (۹۵٪ تونل پلاستیکی و ۵٪ شیشه‌ای) وجود دارند (۱، ۲، ۸). با توجه به این که کشت گلخانه‌ای برتری‌های بسیاری در تولید دارد، مانند بازده بیشتر (۱۵٪ تا ۲۵٪) از نظر مصرف آب، و همچنین گیاهان را از اثرهای نامساعد اقلیمی از جمله باد، باران، سرما و گرمای شدید نگهداری می‌کند، تعداد سازه‌های گلخانه‌ای در کشور به منظور تولید گل و گیاه زینتی رو به افزایش است. در منطقه‌هایی که خاک حاصلخیز وجود ندارد، این امکان برای کشاورزان ایجاد می‌شود که با استفاده از گلخانه‌ها و کشت بدون خاک، زمین‌های غیرقابل استفاده برای کشاورزی را زیر کشت ببرند. بدین ترتیب گلخانه‌ها، کشت محصول‌های زینتی را در هر منطقه، حتی جایی که با شرایط خاک ضعیف روبه‌رو هستند، امکان‌پذیر می‌کنند. به تقریب همه گل‌های بریدنی ایران (۹۸٪) برای بازار داخلی تولید می‌شوند و در بهترین حالت تا ۲٪ از کل تولید سالانه گل از استان‌هایی مانند مرکزی، تهران، مازندران و گیلان صادر می‌شوند (۱). با وجود زیاد بودن کیفیت گل‌های تولیدی در ایران، صادرات انواع گل و گیاه بسیار کم است و یکی از دلایل‌ها این است که هنوز به تولید گل با وجود سوددهی، کارآفرینی و امکان صادرات زیاد، به‌عنوان یک صنعت راهبردی نگاه نمی‌شود. گل کالایی است که در زمینه صادرات غیرنفتی، به شرط آماده‌کردن زیر ساخت‌ها، ارزآوری بسیار خوب و صرفه اقتصادی بسیار زیادی دارد. هزینه‌های زیاد نهاده‌های تولید، افزایش بهای تمام شده تولید گل، نبود بازار رقابتی، کمبود نقدینگی و سرمایه در گردش از تنگناهای تولید و صادرات گل و گیاهان زینتی است. در کل، تولید گل و گیاه زینتی صنعتی سودآور و اشتغال‌زا محسوب می‌شود که در صورت حمایت و برداشتن دشواری‌های پیش روی آن می‌تواند به توسعه اقتصادی به ویژه در منطقه‌های محروم کمک کند و بستری برای تولید و اشتغال پایدار به وجود آورد. کشت در محیط‌های باز نیز یکی از فرصت‌های تولید گل و گیاهان زینتی است که توجه بسیاری از سرمایه‌گذاران بخش خصوصی را به‌خود جلب کرده است. روند فعلی بازار جهانی گل به سمت حذف واسطه‌ها، عمده‌فروشان و خرده‌فروشان است یکی از راه‌های بسیار مؤثر برای رسیدن به هدف‌های صادرات، توسعه سرمایه‌گذاری‌های

خارجی در صنعت گل ایران است. حذف کامل تحریم‌ها و پیوستن به صنعت گل جهانی به‌طور مؤثری به صنعت گل کشور کمک خواهد کرد. در حال حاضر، رویکرد حرفه‌ای‌تر و تخصصی‌شدن واحدهای تولیدی افزایش یافته و تلاش‌های خوب و مؤثری در این زمینه می‌شود تا توانایی ایران برای تولید گل با کیفیت بالا و با قیمت‌های رقابتی‌تر شکوفا شود (۱۱، ۱۲، ۱۴، ۱۶). بیشترین بازار فروش گل را کشورهای حاشیه خلیج فارس، ترکیه و روسیه تشکیل می‌دهند؛ اما گل صادراتی ایران به کشورهای امارات متحده عربی، عربستان، کویت، بحرین، عراق، چین، ژاپن، ویتنام، تایوان و مقدار بسیار کمی هم به کشورهای آلمان و فرانسه صادر می‌شود (۱۲). صادرکنندگان گل بر این باورند که محصول صادراتی نیازمند پایانه صادراتی با امکانات ویژه خود است تا دشواری‌های گمرکی وجود نداشته‌باشد و زمان ترخیص طولانی نشود. از دیگر دشواری‌ها در مورد صادرات گل و گیاه زینتی در ایران نبود هواپیماهای باری اختصاصی گل است. ایران چنانچه با تخصصی کردن تولید در گلخانه‌ها برای پرورش گل‌های مختلف گام بردارد که هر یک به شرایط مطلوب محیطی متفاوت (از نظر دی اکسید کربن، دما، نور، رطوبت و مانند این‌ها) نیاز دارد، و زمینه‌های صادراتی گل و گیاه مانند ترابری هوایی را فراهم آورد، می‌تواند مقدار صادرات را تا حد زیادی در سال افزایش دهد (۱). عامل‌های دیگری که پیش روی صادرات گل ایران است، نبود خدمات‌های پس از برداشت هم‌چون سردخانه، نبود توجه لازم به زمان مناسب برداشت، دسترسی نداشتن به مواد افزایش دهنده عمر گل‌های بریدنی و بسته بندی نامناسب است که موجب می‌شوند ۵۰٪ از گل‌های تولیدی تبدیل به دورریز شوند. به طور کلی، ایران با دارا بودن ظرفیت‌های زیاد تا زمانی که امکانات و تجهیزات نوین برای پرورش و گلخانه‌های مناسب همراه با بسته بندی‌های صادراتی آماده نشود و سیستم چیدن گل‌ها به صورت دستی و سنتی باشد، یا برای ماندگاری زیاد گل‌های صادراتی از محلول‌های نگهدارنده لازم بهره‌گیری نشود، بازارهای تجاری گل و گیاه در کشور شناخته نشود و پایانه صادرات گل و هواپیماهای ویژه برای صادرات گل‌های زینتی وجود نداشته‌باشد؛ نمی‌تواند از لحاظ بین‌المللی و از نظر صادرات گل و گیاه جایگاه بهتری پیدا کند و حتی ممکن است کشورهای رقیب بازارهای هدف مانند عراق و دیگر کشورهای همسایه را از دست ایران برپایند (۱۰).

سوم - گیاهان دارویی

وجود گوناگونی‌های اقلیمی و گیاهی، سابقه طولانی و آشنایی افراد جامعه با ویژگی‌های گیاهان دارویی شرایط بسیار مطلوبی برای رشد و شکوفایی این بخش از کشاورزی فراهم کرده است که توجه همه جانبه را لازم دارد و می‌تواند از نظر ارزآوری، کمک به اشتغال زایی، استفاده بهینه از زمین‌های کم بهره، مقابله با تغییر اقلیم و در پایان بهبود سطح سلامت جامعه موثر باشد. با در نظر گرفتن سیاست‌ها و هدف‌های کلان کشور در افق ۱۴۰۴ و نیز وضع موجود تولید، فراوری و صادرات گیاهان دارویی کشور و نگاه به بازارهای هدف این گروه از محصولات کشاورزی در دنیا لازم است. آموزش‌های موثر و کارآمد در دانشگاه‌ها و مراکزهای آموزش عالی برای تربیت نیروهای عملیاتی در زمینه‌های تولید (در دانشکده‌های کشاورزی)، فراوری (دانشکده‌های کشاورزی و دانشکده‌های داروسازی)، بازرگانی و صادرات گیاهان دارویی و معطر در رشته‌ها و گرایش‌های مرتبط در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و نیز وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی در نظر گرفته شود. نظارت کافی بر عرصه‌های طبیعی برای پیشگیری از تخریب آن‌ها و نگهداری ذخیره‌های ژنتیکی گیاهان دارویی و معطر کشور ضروری است. همچنین لازم است بین بخش‌های مرتبط با گیاهان دارویی، از بخش‌های خصوصی گرفته تا کشاورزان و سازمان‌های دولتی، برای دستیابی به دورنمای تعیین شده در برنامه توسعه‌ای کلان کشور هماهنگی ایجاد شود. این هدف با تاسیس یک نهاد هماهنگ کننده بالادستی متشکل از نماینده‌های وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

و وزارت بهداشت، دئیرمان و آموزش پزشکی وزارت جهاد کشاورزی، و وزارت صنعت، معدن و تجارت امکان پذیر خواهد بود. تقویت بخش خصوصی و حمایت از ایجاد و توسعه کمی و کیفی شرکت‌های دانش بنیان در راستای فراوری گیاهان دارویی ضروری است تا به کاهش خام فروشی و افزایش ارزش افزوده این گروه از محصول‌های باغبانی بینجامد، همچنین لازم است از تجاری سازی محصول‌ها و فراورده‌های حاصل از گیاهان دارویی و نیز از سرمایه‌گذاری و ثبات بازرگانی خارجی حمایت شود. سیستم نظارتی بر تولید و فراوری گیاهان دارویی برای دستیابی به استانداردهای جهانی نیز باید تقویت شود. لازم است مرکزهای خرید و فروش و تجارت داخلی گیاهان دارویی و بورس گیاهان دارویی تاسیس و تجهیزات و ماشین‌آلات تخصصی در زمینه‌های تولید از کاشت تا برداشت و پس‌برداشت گیاهان دارویی تامین گردد (۱۸، ۱۹).

بررسی وضعیت صادرات و واردات گیاهان دارویی و فراورده‌های آن‌ها، روند رو به رشد تجارت آن‌ها را نشان می‌دهد. توجه به نیاز کشورهای وارد کننده هم از نظر نوع محصول و هم از نظر ارزش دلاری آن، برای برنامه ریزی و توسعه کشت گیاهان دارویی و یافتن بازارهای هدف بسیار پراهمیت است. صادرات گیاهان دارویی در کشورهای دیگر نشانگر اهمیت این گروه از محصول‌های کشاورزی به عنوان یکی از منابع مهم در برنامه‌های اقتصادی است. بیشترین صادرات گیاهان دارویی به ترتیب به کشورهای پاکستان، امارات متحده عربی، ترکیه، ایتالیا، آلمان، هند و عراق بوده است (۱۹). در بین کشورهای اروپایی که از ایران گیاهان دارویی را وارد می‌کنند می‌توان به آلمان و ایتالیا اشاره کرد که صمغ و عصاره شیرین بیان مهمترین اقلام صادراتی به این کشورهاست. آمارها نشان می‌دهند که شیرین بیان، گیشنیز و گلاب از مهمترین گیاهان دارویی صادراتی ایران بوده اند (۱۷).

چهارم - کشت‌های گلخانه‌ای

با توجه به خشکسالی‌های اخیر و کمبود آب، کشت‌های گلخانه‌ای برای کاهش در آب مصرفی مورد توجه قرار گرفته اند. بهره‌گیری از سیستم‌های آبکشت (کشت هیدروپونیک) در گلخانه‌ها نیز متداول شده است. در جمع، بیشترین سطح محصول گلخانه‌های در کشور مربوط به استان‌های تهران با ۲۲/۹٪، جنوب استان کرمان با ۱۹/۷٪ و یزد با ۱۶/۵٪ است. این سه استان در جمع ۵۹٪ از سطح گلخانه‌های ایران را دارند (۸). از نظر مقدار تولید، از مجموع حدود ۲۱ میلیون تن تولید محصول‌های باغبانی در سال ۱۳۹۶، حدود ۲ میلیون تن معادل ۹/۶٪ مربوط به فراورده‌های گلخانه‌ای بوده است. از تولید ۲ میلیون تن فراورده گلخانه‌ای در سال یاد شده، مقدار تولید خیار ۷۹/۶٪، گوجه‌فرنگی ۱۰/۸٪، انواع فلفل ۳/۵٪، بادمجان ۱/۷٪، سایر سبزی‌ها ۲/۷٪، توت‌فرنگی ۱/۱٪، گیاهان دارویی ۰/۳٪ و سایر گیاهان ۰/۳٪ بوده است. بیشترین تولید فراورده‌های گلخانه‌های کشور مربوط به استان‌های تهران با ۲۸/۵٪، یزد با ۲۲/۱٪ و جنوب استان کرمان با ۱۵/۲٪ است. این سه استان در جمع ۶۵/۸٪ از تولید فراورده‌های گلخانه‌های را دارند. در جمع، در سال ۱۳۹۶ رتبه چهارم مقدار تولید مربوط به خیار گلخانه‌ای با تولید حدود ۱/۶ میلیون تن بوده است (۸). توسعه سطح زیر کشت در گلخانه‌ها موجب ارتقای سطح مکانیزاسیون در گلخانه به منظور بهره‌گیری از سودمندی‌های آن، از جمله افزایش کمی و کیفی محصول و کاهش مصرف آب و نیز اشتغال‌زایی می‌گردد. سرمایه‌گذاری در این بخش برای طراحی و ساخت گلخانه متناسب با شرایط اقلیمی منطقه‌های مختلف کشور و نیز تأمین کارشناس ماهر برای مدیریت تولید در گلخانه باید مورد توجه قرار گیرد.

در پرورش گلخانه‌ای گل و گیاه زینتی با توجه به اینکه گلخانه‌ها گیاهان را از اثرهای نامساعد اقلیمی از جمله باد، باران، سرما و گرمای شدید نگهداری می‌کنند، تعداد سازه‌های گلخانه‌ای در حال افزایش است. در این راستا هم موارد فنی موضوع، مانند جهت گلخانه، بهره‌گیری از سازه مناسب و جایابی مناسب گلخانه باید مورد توجه قرار گیرد. درمیان

مهم‌ترین محصول‌های زینتی کشور، گلابول، ورد (رز)، مریم، میخک و داودی بیشترین مقدار تولید را دارند. با این حال، برخی محصول‌ها مانند گیاهان درون‌خانه‌ای پوتوس، فیکوس، بنجامین، گل سینر، یوکای آمریکایی، آگلونما و گیاهان گلدانی داودی، کالکوتنه، آنتوریوم و ژبرا نیز از اهمیت زیادی برخوردار شده‌اند (۱، ۲).

پیشنهادها و راهکارها

با در نظر گرفتن سیاست‌ها و هدف‌های کلان کشور در افق ۱۴۰۴ و نیز وضع موجود تولید، فراوری و صادرات محصول‌های باغبانی کشور و با نگاه به بازارهای هدف این گروه از محصول‌های کشاورزی در دنیا و نبود نتایج پژوهشی بسنده، نویسندگان این مقاله راهکارهای تجربی زیر را برای برون رفت از چالش‌های موجود و برای دستیابی به نتایج مطلوب در راستای توسعه کشت و تولید محصول‌های باغبانی توصیه می‌کنند:

- ۱- آموزش موثر و کارآمد در دانشگاه‌ها و مراکزهای آموزش عالی برای تربیت نیروهای عملیاتی در زمینه‌های تولید محصول‌های باغبانی.
- ۲- انتقال دانش و فناوری‌های نوین از دانشگاه‌ها به باغ‌ها، گلخانه‌ها و کشتزارها.
- ۳- انتقال فناوری و دانش فنی لازم از کشورهای پیشرو با بهره‌گیری از مشاوران خبره بین‌المللی و یا مجرب داخلی.
- ۴- استفاده از رقم‌ها، بذر و پایه‌های تجاری که ضمن داشتن گواهی اصالت و سلامت، با اقلیم کشور سازگار باشند.
- ۵- حمایت ویژه دولت از فناوری‌های نوین این بخش از کشاورزی به ویژه در زمینه پس‌برداشت و بسته‌بندی.
- ۶- تشویق بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در این صنعت به‌عنوان یک صنعت سودآور با برتری نسبی تولید و ارزآوری زیاد و حمایت از تولیدکنندگان برتر به ویژه جذب سرمایه‌گذار برای طراحی و ساخت گلخانه متناسب با شرایط اقلیمی منطقه‌های مختلف کشور و نیز تأمین کارشناس ماهر برای مدیریت تولید هر گلخانه و همچنین تشویق صادرکنندگان.
- ۷- افزایش دانش و آگاهی باغداران با برگزاری کلاس‌ها و کارگاه‌های آموزشی و نیز ایجاد باغ‌های الگو. برگزاری کارگاه‌های آموزشی در زمینه مدیریت آفت و بیماری‌ها برای نگهداری از باغ‌ها، کشتزارها و گلخانه‌ها.
- ۸- بهبود کارایی مصرف آب، ضرورت استفاده بهینه از ذخیره‌های آبی مجاز، همراه با به‌کارگیری شیوه‌های نوین تولید فراورده‌های باغبانی.
- ۹- تشویق تولیدکنندگان به تأسیس تعاونی‌های تولید برای ارائه خدمات ممکن به آن‌ها.
- ۱۰- آموزش از راه تعاونی‌ها و اتحادیه‌های تولیدکنندگان به اعضا، برای استفاده بهینه از نهاده‌ها (مصرف کمتر کود و سم) و برای بالا بردن عملکرد.
- ۱۱- دادن وام کم بهره به تولیدکنندگان و گلخانه‌داران (به ویژه آن‌هایی که سازه چوبی دارند) برای به‌روز کردن و توسعه گلخانه‌ها. تأمین تسهیلات ارزان قیمت (وام کم‌بهره) برای توسعه و بهبود سازه‌های گلخانه‌ای و بهنژادی و تولید بذر.
- ۱۲- ارتقای سطح مکانیزاسیون در گلخانه‌ها همراه با توسعه سطح زیر کشت آن‌ها، برای استفاده از سودمندی‌های افزایش کمی و کیفی محصول و کاهش مصرف آب و نیز اشتغال‌زایی.
- ۱۳- حمایت از ایجاد و توسعه کمی و کیفی شرکت‌های دانش بنیان.
- ۱۴- تقویت سیستم نظارتی بر تولید و فراوری گیاهان دارویی برای دستیابی به استانداردهای جهانی.

- ۱۵- جلوگیری از تلفات زیاد محصول‌های باغبانی کشور با رعایت نکته‌های لازم توسط تولیدکنندگان با استفاده از ماشین‌های سردخانه‌دار و انواع سردخانه‌ها و همچنین آموزش رعایت روش‌های صحیح مصرف با بهره‌گیری از رسانه‌ها.
- ۱۶- استفاده از رقم‌های زودرس و دیررس برای برداشت در دامنه‌ای گسترده و عرضه به موقع به بازار.
- ۱۷- برقراری ضوابط و مقررات در احداث نهالستان‌ها و تولید نهال‌های سالم و استاندارد.
- ۱۸- افزایش ظرفیت انبارهای فنی و سردخانه‌ها به مقدار مورد نیاز.
- ۱۹- ارتقای دانش فنی و مهارت کارشناسان برای آموزش کشتکاران به منظور بهره‌گیری از نهاده‌ها و روش‌های نوین کشت.
- ۲۰- تشویق پژوهش‌های کاربردی به ویژه برای تولید رقم‌های متحمل به بیماری و سالم‌سازی رقم‌های داخلی.
- ۲۱- بررسی منابع آب و خاک هر منطقه در دراز مدت، پیش از هر گونه برنامه برای توسعه کشت گیاهان.
- ۲۲- بررسی هر گونه تغییر الگوی کشت گیاهان باغبانی برای بازدهی اقتصادی بهتر.
- ۲۳- بررسی مسائل زیست محیطی و توسعه کشت پایدار در منطقه‌های جدید برای گسترش کاشت گیاهان باغبانی.
- ۲۴- بررسی دقیق آمایش سرزمین و پهنه‌بندی تناسب زمین‌ها، با هدف دستیابی به توسعه پایدار گیاهان باغبانی توسط وزارت‌های جهاد کشاورزی و وزارت نیرو.

سپاسگزاری

از مقام‌های محترم فرهنگستان علوم جمهوری اسلامی ایران برای تأمین هزینه مالی اجرای طرح گروه علوم کشاورزی که این پژوهش بخشی از آن طرح است، سپاسگزاری می‌شود.

منابع

- ۱- آزادی، پ. ۱۳۹۴. وضعیت تولید گل و گیاهان زینتی در جهان و ایران، فرصت امروز برای کسب و کارآفرینی. برگرفته از <http://forsatnet.ir/news/daily-note>
- ۲- آزادی، پ.، س.م. خرازی، ا. نالوسی و آ. حسینپور. ۱۳۹۷. آمار و اقتصاد گل و گیاهان زینتی- ایران و جهان. ۲۷۴ صفحه.
- ۳- آمارنامه وزارت جهاد کشاورزی. ۱۳۹۱. آمارنامه کشاورزی ایران. جلد سوم محصولات باغبانی. مرکز آمار ایران، معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری ایران. برگرفته از www.amar.org.ir
- ۴- آمارنامه وزارت جهاد کشاورزی. ۱۳۹۲. آمارنامه کشاورزی ایران. جلد سوم محصولات باغبانی. مرکز آمار ایران، معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری ایران. برگرفته از www.amar.org.ir
- ۵- آمارنامه وزارت جهاد کشاورزی. ۱۳۹۳. آمارنامه کشاورزی ایران. جلد سوم محصولات باغبانی. مرکز آمار ایران، معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری ایران. برگرفته از www.amar.org.ir

- ۶- آمارنامه وزارت جهاد کشاورزی. ۱۳۹۴. آمارنامه کشاورزی ایران. جلد سوم محصولات باغبانی. مرکز آمار ایران، معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری ایران. برگرفته از www.amar.org.ir
- ۷- آمارنامه وزارت جهاد کشاورزی. ۱۳۹۵. آمارنامه کشاورزی ایران. جلد سوم محصولات باغبانی. مرکز آمار ایران، معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری ایران. برگرفته از www.amar.org.ir
- ۸- آمارنامه وزارت جهاد کشاورزی. ۱۳۹۶. آمارنامه کشاورزی ایران. جلد سوم محصولات باغبانی. مرکز آمار ایران، معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری ایران. برگرفته از www.amar.org.ir
- ۹- سازمان گمرک جمهوری اسلامی ایران. ۱۳۹۶. آمارنامه سازمان گمرک جمهوری اسلامی ایران. برگرفته از https://www.irica.gov.ir/web_directory
- ۱۰- امید بیگی، ر. ۱۳۸۶. تولید و فرآوری گیاهان دارویی، انتشارات آستان قدس رضوی، جلد اول. ۲۸۳ صفحه.
- ۱۱- بی نام. ۱۳۹۳. عقب ماندگی صادرات گل ایرانی از تولید. برگرفته از اقتصاد ایرانی www.ireconomy.ir/
- ۱۲- بی نام. ۱۳۹۵. بررسی اقتصادی صنعت گل و گیاهان زینتی در ایران. برگرفته از خبرگزاری صدا و سیما <http://www.iribnews.ir/fa/news/1341407/>
- ۱۳- بی نام. ۱۳۹۶. آمار تولید گل در ایران و جهان ((آمار های عجیب در مورد خودمان و جهان. گلفروشی بهشت . برگرفته از <http://beheshtflower.blogfa.com>
- ۱۴- بی نام. ۱۳۹۶. بررسی اقتصادی صنعت گل و گیاه کشور و ظرفیت اشتغالزایی آن - بخش نخست: مغفول ماندن صنعت گل و گیاه در نبود حمایت از تولید. سرویس کیهان کد خبر: ۱۰۴۲۳۵. برگرفته از <http://kayhan.ir/fa/news>
- ۱۵- بی نام. ۱۳۹۶. صادرات گل و گیاهان زینتی. برگرفته از مجله خبری تو اکسیم blog.2exim.com/
- ۱۶- بی نام. ۱۳۹۶. صنعت گل و گیاه از مهم ترین تجارت های دنیا است برگرفته از وب سایت مدیریتی ایران <http://www.leadership000.blogfa.com>
- ۱۷- سازمان گمرک جمهوری اسلامی ایران. ۱۳۹۶. آمارنامه سازمان گمرک جمهوری اسلامی ایران. برگرفته از https://www.irica.gov.ir/web_directory
- ۱۸- شیراوند، ف. و م. خیراندیش. ۱۳۹۵. بررسی تولید و بازاریابی گیاه دارویی شیرین بیان. نخستین همایش گیاهان دارویی و معطر، دانشگاه گنبد کاووس، دهم اردیبهشت. صفحه ۴۲.
- ۱۹- مجاوریان، س.م.، س. احمدی کلیچی و ا. روان. ۲۰۱۶. تعیین بازارهای هدف صادراتی گیاهان دارویی ایران. تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران ۷۳۷-۷۲۹(۴):۴۶.
- ۲۰- مبللی، م. و ب. پیراسته. ۱۳۷۷. تولید سبزی (ترجمه). انتشارات دانشگاه صنعتی اصفهان. ۸۷۷ صفحه.

21. FAO. 2013. FAO Statistical Yearbook. Crops and livestock products. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Retrieved from: <http://www.fao.org/faostat/en/#data/TP>

22. FAO. 2016. FAO Statistical Yearbook. Agricultural production. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Retrieved from:<http://www.fao.org/faostat/en/#data/QC>
23. Khosh-Khui, M. 2009. Horticultural science and production in Iran, at a glance. Hort. Environ. Biotechnol. 12:596-608.
24. Walls, I.G., A.G. Channon, R.A. Martin and J.W. Newbold. 1988. The Complete Book of the Greenhouse. Ward Lock Limited. London. 304 p.

Current Status of Horticultural Crop Production in Iran: A Documentary Study

2- Vegetables, Flowers, Ornamentals and Medicinal Plants

**M. Khosh-Khui¹, H. Salehi, M. Azizi, M. Mobli, K. Vahdati, V. Grigorian,
E. Tafazoli and M. Haghighi²**

Iran is one of the leading producing countries in the world in some of exported agricultural products such as tomatoes and saffron. In recent years, the production of horticultural crops, especially greenhouse products in the country has been increasing. Due to high exchange rate and income and also high-water use efficiency, the possibility of export and increasing demand, there is a possibility of their sustainable development and production of these crops in the future. On the other hand, today, attention to vegetables due to the presence of compounds such as vitamins, minerals and antioxidants, to flowers and ornamental plants due to aesthetics and peace of mind of humans and herbal medicines due to low or lack of side effects, are increasing. Using the latest statistics published by the Iranian Ministry of Agriculture Jihad and other sources, production of vegetables, flowers, ornamentals and medicinal plants in the years from 2012 to 2018 were examined. From vegetables, potatoes, onions, tomatoes and cucurbits, from flowers and ornamental plants, cut flowers, pot plants, trees and shrubs, bedding plants and transplants, and from medicinal plants, Damask rose and saffron were selected and analyzed. In this article, after presenting the statistics, the problems of the current situation in each subsector are analyzed and finally, the most important challenges and opportunities facing these subsectors of horticulture are examined and solutions are suggested.

Key words: Flowers, Medicinal plants, Ornamental plants, Vegetables.

1. Corresponding author, Email: mkhoshkhui@yahoo.com

2. Members of Horticultural Science Branch of I.R. Academy of Sciences, Professors of Shiraz University, Shiraz University, Ferdowsi University Mashhad, Isfahan University of Technology, Tehran University, Tabriz University, Shiraz University and Associate Professor of Isfahan University of Technology, respectively.